

Knjiga gospode zdravstvenih službenika 1500.-1530. – Libro deli Signori Chazamorbi 1500.-1530. – The Book of the Gentlemen Health Officials 1500-1530., prir. Zlata Blažina-Tomić, Vesna Blažina, Zdravko Šundrica, Nella Lonza (Zagreb, Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2021), 416 str.

Posljednjih se godina bilježi porast zanimanja za teme iz historije tijela, historije medicine, historijske epidemiologije i sl. Primjećuje se to po monografijama, člancima, ali i izdanjima izvora. Opravdano je naslutiti da je interes za takve teme pobudila (ili barem produbila) pandemija koja je 2020. godine pogodila cijeli svijet. Međutim, već i kratak pogled na novo izdanje izvora iz korpusa Državnog arhiva u Dubrovniku, pod izdavačkom paskom akademijinog Zavoda za povijesne znanosti, otkriva da se na transkripciji i priređivanju izdanja *Knjiga gospode zdravstvenih službenika (Libro deli Signori Chazamorbi)* radilo mnogo godina. Izdanje ove arhivske knjige četrnaesti je svezak unutar edicije *Monumenta historica Ragusina*, a objavljeno je 2021. godine. Uvodni tekst i napomene priređivača doneseni su, kao i inače, na hrvatskom i engleskom jeziku.

Među imenima četvero priređivača i ime je pokojnog Zdravka Šundrice (1915. – 1995.), prvotno svećenika i žrtve komunističkog režima, a kasnije arhivista i povjesničara, koji je još prije više od trideset godina učinio prvu transkripciju *Knjige gospode zdravstvenih službenika*. Njegov prijepis, za potrebe objavljivanja, usporedila je s originalom akademkinja Nella Lonza koja je ujedno donijela nekoliko napomena uz prijepis i način izdavanja, ispuštanje pojedinih kratica, odnosno notarskih formula (34-35) te priredila opsežne registre imena (361-395) i mjesta (397-408).

Uvod u izdanje(7-33) potpisuju Zlata Blažina-Tomić (1926. – 2021.) i njezina kći Vesna Blažina. Naime, Zlata Blažina-Tomić sadržaj *Knjige gospode zdravstvenih službenika* analizirala je u svojoj doktorskoj disertaciji, kasnije i knjizi *Kacamorti i kuga: utemeljenje i razvoj zdravstvene službe u Dubrovniku* (2007.). Zajedno s kćeri Vesnom tu je knjigu proširila i objavila pod naslovom *Expelling the Plague: The Health Office and the Implementation of Quarantine in Dubrovnik, 1377 – 1533.* (2015.) Autorice ističu kako je *Libro deli Signori Chazamorbi*, odnosno svezak vođen od 1500. – 1530., jedina knjiga zdravstvenih službenika koja je do naših dana ostala sačuvana u cijelosti. Naime, za druga razdoblja takve knjige ili ne postoje ili su

sačuvane u fragmentima. Ova arhivska knjiga, pisana u dva odvojena dijela, sastoji se od 236 folija. U prednji dio knjige, *A recto*, pet različitih ruku upisivalo je podatke o dolasku ljudi i unosu trgovačke robe u Dubrovnik u razdoblju od 13. lipnja 1500. do 13. studenog 1530. U stražnji dio knjige, *A tergo* koji je svojim sadržajem možda i ponešto intrigantniji, šest različitih ruku bilježilo je sudske procese koje su *signori chazamorbi* vodili protiv onih koji su se oglušili o protukužne mjere nakon pošasti 1526. – 1527. godine, kada je, prema procjenama, preminulo oko dvadeset i pet tisuća ljudi na dubrovačkom području. Priređivačice napominju da je knjiga je pisana u žurbi, uglavnom na talijanskom s ponešto zapisa na latinskom jeziku.

Zlata Blažina-Tomić i Vesna Blažina zatim donose kratki pregled, odnosno kronologiju razvoja službe kacamorta, započinjući spominjanjem dubrovačke karantenske uredbe iz 1377. koja je kao takva najstarija na svijetu, a propisala je oboljelima odlazak „na očišćenje“ (*ad purgandum*) na obližnji Mrkan ili u Cavtat. Premda autorice naslućuju da su već tada izabrana trojica vlastelina za provedbu protuepidemijskih mjera, prvi spomen takvoga uređenja tek je 1390. godine, a sedam godina kasnije ta je služba pretvorena u trajnu. Birani su iz najuglednijih obitelji, s najmanje četrdeset i pet godina života, a time i stečeno iskustvo na ranijim dužnostima, koje je napose uključivalo spretnost prosuđivanja pri donošenju odluka. Obavljanje te službe postajalo je putovnica za kasniji ulazak u senatorski ili sudački krug i sl. Ujedno se izbjegavalo gomilanje službi u rukama pojedinca. Stoga je 1426. godine odlučeno da malovijećnici i suci građanskog suda ne mogu biti birani na službu kacamorata. Tada im je naložen i volonterski rad, što će se promijeniti tridesetak godina kasnije kada postaju *officiales salariati*. Kacamorti su imali „pomoćnike“ – kopce i kopice. Riječ je o grobarima koji pod prijetnjom smrtno kazne nisu smjeli ukrasti ni najmanji komad odjeće osobe koja je preminula od kuge, ali i o ženama sa stečenim imunitetom (*resanate*) koje su čistile kuće, prale i povremeno pokapale mrtve. Autorice ukratko razlažu jedan zanimljiv sudski proces protiv grobara i jedne žene koji su krali odjeću, prstenje, posuđe i sl. Konačno, upućuju da su sve presude zapisane u *A tergo* donesene *tutti da una opinion*. Uočile su da su postojale razlike između kažnjavanja vlastele i pučana. Patricije se rijetko optuživalo, a nikada ih se, očekivano, nije tjelesno kažnjavalo.

Iščitavajući zapise iz *A recto* (str. 75-243) istraživač ili znatiželjnik susrest će se razgranatom dubrovačkom trgovačkom mrežom koju tvore kako vlastela i pučani, tako i stranci. Potonji upisom u knjigu, pod prijetnjom kazne, daju riječ da ne dolaze iz krajeva u kojima hara pošast. Primjerice, izvjesni Peroto Torela Catalan u lipnju 1501. godine daje takvo jamstvo pod prijetnjom uobičajene kazne od 100 dukata i šest mjeseci zatvora. Već na nekoliko prvih stranica čitatelj

će zapaziti premrežavanje između Dubrovnika i Venecije, talijanskih Marki te Apulije, napose Barlette, potom i Sicilije, zatim prema „turskom moru“ bosanskog zaleđa preko Skoplja sve do današnje Bugarske, zatim južnije do Jedrena i Carigrada. Mreža se nastavlja do Aleksandrije, a vrativši se u Jadran učestalo zahvaća i jedinu luku Hrvatskoga Kraljevstva – Senj. Na takav se način može analizirati i mjesto porijekla dubrovačkih trgovaca. U knjizi se povremeno bilježe i njihova zanimanja pa susrećemo krojače, kožare, bačvare, itd. Nadalje, u knjigu su prepisana i pisma vlastelina koji gospodi zdravstvenim službenicima iz Skoplja javljaju kakvo je stanje s kugom, ali i izvještavaju o pojedincima koje treba kazniti ili pritvoriti. Sve navedeno svjedočanstvo je jedne trajne težnje da se očuva javno zdravlje i izbjegne pomor stanovništva.

A tergo (str. 245-357) sadrži, kako je ranije rečeno, parnice vođene protiv prekršitelja protuepidemijskih mjera od 1526. do 1527. godine. Stražnji dio knjige ipak započinje s nekoliko zapisa iz 1500. godine. Primjerice, odmah po Novoj godini 1500. odlukom kacamorata izvjesni Rusko poslan je na otočić Supetar na mjesec dana pod prijetnjom kazne od 25 perpera. Pojedinačnih zapisa po godinama do 1527. ima tridesetak, ali rudnik za istraživača ipak predstavljaju zapisi iz epidemije ranije navedenih godina. Prva odredba upisana 1527. godine propisuje pod prijetnjom kazne „samoizolaciju“ jednom vlastelinu, pristiglom iz Pesara, kao i cijeloj njegovoj obitelji. Ovdje se nalaze i procesi (kako su napomenule Blažina-Tomić i Blažina u uvodnoj studiji) protiv grobara i pralja, koji otvaraju mogućnosti istraživanja iz perspektive historije odozdo. Zanimljive su i druge odredbe koje donose kacamorti, a svjedoče o bujanju epidemije i svakodnevi. Primjerice, 1527. je godine pošast ušla i u ženske samostane u gradu pa je odlučeno da redovnice moraju bez oklijevanja predati ključeve (str. 291). Posljednji zapisi procesa u ovom dijelu knjige potječu iz prosinca 1529. i siječnja 1530. godine, s manjim upisima iz ljeta iste godine.

Ovo vrijedno izdanje izvora doprinijet će daljnjim istraživanjima u okvirima socijalne historije, napose povijesti svakodnevnog života i historijske epidemiologije. Dio izvora *A recto* mogao bi utjecati i na razvoj historije isprepletanja. Premda sačuvana (potom i transkribirana i objavljena) knjiga obuhvaća kratko razdoblje od trideset godina, takav izvor i dalje svjedoči o razgranatoj dubrovačkoj trgovačko-pomorskoj mreži koja preko Mediterana, pa i nakon otkrića Novog svijeta, isprepliće Stari svijet. Spomenuti pristup analizi tog izvora mogao bi otkriti brojna formiranja međupovezanosti mediteranskog svijeta – društvenih, ekonomskih i idejnih. Na koncu, valja se nadati još brojnim svescima unutar zbirke *Monumenta historica Ragusina*.

Ivan Mrnarević